

ЭКАНАМІЧНАЯ ЭФЕКТЫЎНАСЦЬ ВЫКАРЫСТАННЯ ЁГНАЕННЯЎ ПРЫ ВЫРОШЧВАННІ КАРМАВЫХ КУЛЬТУР

В.М. БОСАК

*Палескі дзяржаўны ўніверсітэт,
г. Пінск, Рэспубліка Беларусь, bosak1@tut.by*

УВОДЗІНЫ

Кармавыя культуры займаць значнае месца сярод вырошчаемых сельскагаспадарчых культур. Так, у 2007 г. плошча пасеву кармавых культур склала 2142,5 тыс. га (38,3% ад агульнай плошчы пасеву), у т.л. кармавых караняплодаў – 47,9 тыс. га, кукурузы на сілас і зялёны корм – 630,4 тыс. га, аднагадовых траў – 507,6 тыс. га, шматгадовых траў – 954,6 тыс. га.

Вырошчванне ў севазваротах кармавых культур дазваляе павялічыць прадукцыйнасць севазваротаў, збор сырога пратэіну, падабраць лепшыя папярэднікі для збожжавых і тэхнічных культур, больш рацыянальна выкарыстоўваць мінеральныя і арганічныя ўгнаенні, палепшыць глебавую ўрадлівасць і г.д. [1–3].

Навукова-абгрунтаванае прымяненне мінеральных і арганічных ўгнаенняў дазваляе атрымоўваць высокія і гарантаваныя ўраджаі кармавых культур з добрай якасцю таварнай прадукцыі. У сельскагаспадарчай вытворчасці Рэспублікі Беларусь мінеральныя і арганічныя ўгнаенні на ворных землях забяспечваюць болей 50% агульнай прадукцыйнасці сельскагаспадарчых культур [1, 4–5].

Мэта даследаванняў – вызначыць эканамічную эфектыўнасць выкарыстання мінеральных ўгнаенняў пры вырошчванні кармавых культур на дзярнова-падзолістай лёгкасуглінкавай глебе.

МЕТОДЫКА І АБ'ЕКТЫ ДАСЛЕДАВАННЯ

Даследаванні па вызначэнню эканамічнай эфектыўнасці выкарыстання мінеральных ўгнаенняў пры вырошчванні кармавых культур праводзілі на працягу 1994–2008 гг. у палявых доследах Інстытута глебазнаўства і аграхіміі ў СВК «Шчомысліца» Мінскага раёна на дзярнова-падзолістай лёгкасуглінкавай глебе (pH_{KCl} 5,9–6,2, утрыманне фосфару (0,2 М HCl) – 308–349 мг/кг, калію (0,2 М HCl) – 221–269 мг/кг глебы, гумусу (0,4 М K₂Cr₂O₇) – 2,0–2,5%) Даследуемыя культуры: кукуруза Роднік, кармавыя буракі Экендорфскія жоўгія, лубін вузкалістны Міртан, канюшына лугавая Цудоўная, гароха-аўсяная сумесь (Багатыр + Асілак), віка-аўсяная сумесь (Белацаркоўская 88 + Асілак), пшашка-аўсяная сумесь (Усцянская + Асілак), яравы рапс Смак.

Агрэхніка вырошчвання кармавых культур – агульнапрынятая для Рэспублікі Беларусь [6–7].

Разлік паказчыкаў агранамічнай, энергетычнай і эканамічнай эфектыўнасці выкарыстання мінеральных ўгнаенняў праводзілі на аснове адпаведных метадык Інстытута глебазнаўства і аграхіміі з улікам коштаў на прадукцыю і ўгнаенні на 1.09.2008 г. [8–9].

ВЫНІКІ І ІХ АБМЕРКАВАННЕ

У нашых даследаваннях на дзярнова-падзолістай лёгкасуглінкавай глебе мінеральныя ўгнаенні аказалі значны ўплыў на прадукцыйнасць даследуемых кармавых культур (табл. 1–2).

Пры вырошчванні кукурузы выкарыстанне $N_{90+30}P_{60}K_{120}$ забяспечыла прыбаўку прадукцыйнасці 25,2 к.адз. пры акупнасці 1 кг NPK 8,4 к. адз. і энергааддачы 1,04 адз.

Выкарыстанне мінеральных ўгнаенняў пры вырошчванні кармавых буракоў павялічыла прадукцыйнасць (караняплоды з улікам бацвення) на 19,3–52,9 ц/га к.адз. пры акупнасці 1 кг NPK 6,4–12,6 к.адз. і энергааддачы 1,10–1,81 к.адз. Найбольш аграэнергетычна эфектыўным аказалася выкарыстанне $N_{120+60}P_{90}K_{150}$; прыбаўка прадукцыйнасці склала 52,9 ц/га к.адз., акупнасць 1 кг NPK – 12,6 к.адз., энергааддача – 1,81 адз.

У даследаваннях с аднагадовымі струкава-злакавымі травасумесямі (гароха-аўсяная, віка-аўсяная, пшашка-аўсяная сумесь) узрастаючыя дозы мінеральных ўгнаенняў павялічылі прадукцыйнасць на 13,2–29,3 ц/га к.адз. пры акупнасці 1 кг NPK 10,2–18,9 к.адз. і энергааддачы 1,30–1,65 адз. Рэкамендуемая доза азотных ўгнаенняў склала N_{60} на фоне $P_{30}K_{50-60}$. Павелічэнне дозы азоту да N_{90} прывяло да зніжэння паказчыкаў аграэнергетычнай эфектыўнасці.

Выкарыстанне $N_{70+30}P_{60}K_{120}$ пры вырошчванні яравога рапсу павялічыла збор кармавых адзінак на 23,5 ц/га пры акупнасці 1 кг NPK 8,4 к.адз. і энергааддачы 1,09 адз.

Пры вырошчванні лубіну вузкаліснага і канюшыны лугавой азотныя ўгнаенні не прымяняюцца, так як дадзеныя струкавыя культуры здольны забяспечваць сябе азотам дзякуючы сімбіёзу з клубеньчыкавымі бактэрыямі [10–11].

Выкарыстанне фосфарных і калійных угнаенняў $P_{40}K_{70}$ у даследаваннях з лубінам вузкалістным забяспечыла дадатковы збор 9,4 ц/га к.адз. пры акупнасці 1 кг РК 8,5 к.адз. і энергааддачы 1,81 адз.

Пры вырошчванні канюшыны лугавой больш эфектыўным аказалася прымяненне $P_{30}K_{75}$: у першы год карыстання прыбаўка прадукцыйнасці склала 17,0 ц/га к.адз. пры акупнасці 1 кг РК 16,2 к.адз. і энергааддачы 2,40 адз.; на другі год карыстання канюшыны лугавой прымяненне $P_{30}K_{75}$ павялічыла збор кармавых адзінак на 13,4 ц/га пры акупнасці 1 кг РК 12,8 к.адз. і энергааддачы 2,21 адз. Павелічэнне доз фосфарных і калійных угнаенняў да $P_{60}K_{150}$ знізіла акупнасць 1 кг РК да 7,8–9,7 к.адз. пры энергааддачы 1,81–1,99 адз.

Аналіз эканамічнай эфектыўнасці выкарыстання мінеральных угнаенняў пры вырошчванні кармавых культур паказвае, што яна ў многім залежала ад доз і суадносін мінеральных угнаенняў, а таксама дзеяння арганічных угнаенняў і біялагічных асаблівасцей даследуемых культур (мал. 1–2).

Табліца 1. Агразэнергетычная эфектыўнасць выкарыстання поўнага мінеральнага ўгнаення пры вырошчванні кармавых культур

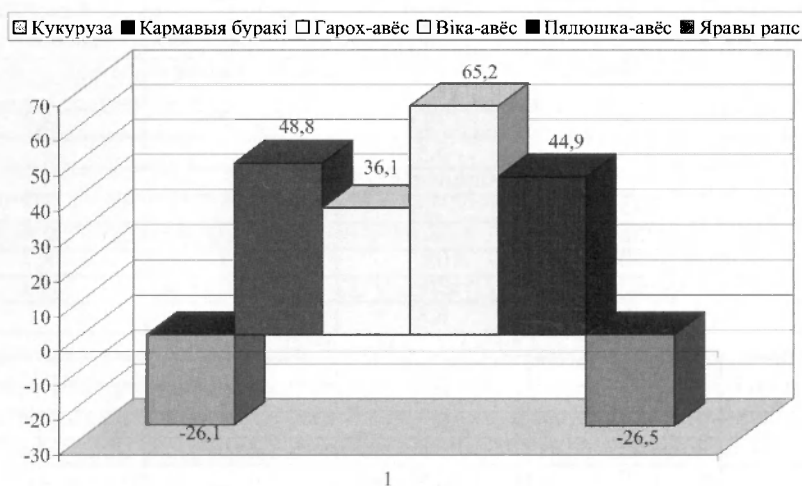
Варыянт	Ураджайнасць, ц/га		Прыбаўка, ц/га к.адз.	Акупнасць, к.адз. 1 кг NPK	Энергааддача, адз.
	таварная прадукцыя	кармавая адзінкі			
Кукуруза					
Без угнаенняў	420	113,4	–	–	–
Гной, 60 т/га – фон	572	154,4	–	–	–
$N_{120}P_{60}K_{120}$	665	179,6	25,2	8,4	1,04
HCP ₀₅	20	5,4			
Кармавыя буракі					
Гной, 40 т/га – фон	430	77,4	–	–	–
$N_{150}P_{30}K_{50}$	537	96,7	19,3	6,4	1,10
$N_{150}P_{150}K_{150}$	604	108,7	31,3	8,7	1,14
$N_{150}P_{150}K_{150}$	724	130,3	52,9	12,6	1,81
HCP ₀₅	25	6,8			
Гароха-аўсяная сумесь					
Без угнаенняў	334	60,1	–	–	–
$N_{60}P_{60}K_{60}$	407	73,3	13,2	10,2	1,30
$N_{60}P_{60}K_{60}$	453	81,5	21,4	14,3	1,46
$N_{60}P_{60}K_{60}$	467	84,1	24,0	14,1	1,36
HCP ₀₅	21	3,9			
Віка-аўсяная сумесь					
Без угнаенняў	310	49,6	–	–	–
$N_{30}P_{30}K_{50}$	397	63,5	13,9	12,6	1,53
$N_{30}P_{30}K_{50}$	475	76,0	26,4	18,9	1,65
$N_{30}P_{30}K_{50}$	493	78,9	29,3	17,2	1,46
HCP ₀₅	19	3,0			
Пялюшка-аўсяная сумесь					
Без угнаенняў	382	68,8	–	–	–
$N_{60}P_{60}K_{60}$	460	82,8	14,0	11,7	1,51
$N_{60}P_{60}K_{60}$	510	91,8	23,0	15,3	1,52
$N_{60}P_{60}K_{60}$	523	94,1	25,3	14,1	1,33
HCP ₀₅	19	3,3			
Яравы рапс					
Без угнаенняў	258	36,1	–	–	–
$N_{120}P_{120}K_{120}$	426	59,6	23,5	8,4	1,09
HCP ₀₅	21	2,4			

Выкарыстанне поўнага мінеральнага ўгнаення эканамічна эфектыўным аказалася пры вырошчванні аднагадовых струкава-злакавых сумесяў, а таксама кармавых караняплодаў: у лепшых на агразэнергетычнай эфектыўнасці доследных варыянтах чысты прыбытак склаў 36,1–65,2 \$/га пры рэнтабельнасці ад 14% (кармавыя караняплоды) до 30–51% (аднагадовыя струкава-злакавыя сумесі).

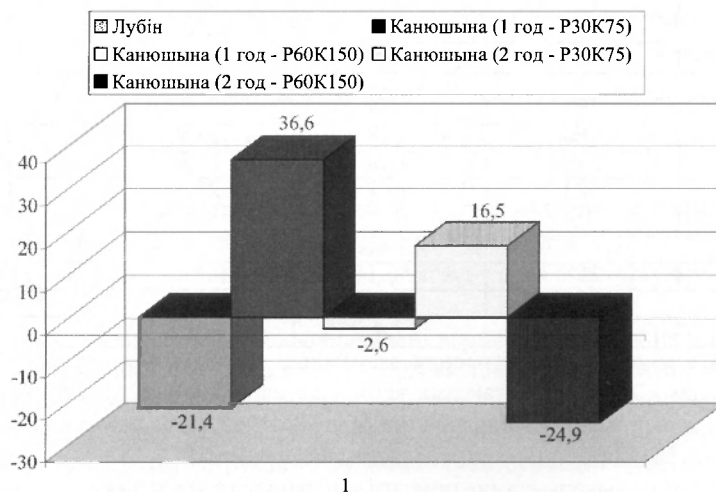
Пры вырошчванні кукурузы выкарыстанне поўнага мінеральнага ўгнаення аказалася стратным (–26,1 \$/га), што звязана, перш-наперш, з дзеяннем арганічных угнаенняў: выкарыстанне 60 т/га саломістага гною ў даследаваннях забяспечыла дадатковы збор 41,0 ц/га к.адз. Для кукурузы рэкамендуецца поўная арганічна-мінеральная сістэма ўгнаення, якая прадугледжвае спалучэнне навукова-абгрунтаваных доз арганічных і мінеральных угнаенняў [12]. У нашых даследаваннях прымяненне 60 т/га саломістага гною ў спалучэнні з $N_{90+30}P_{60}K_{120}$ забяспечыла чысты прыбытак 69,5 \$/га з рэнтабельнасцю 17%.

Таблиця 2. Агрознергетична ефектыўнасць выкарыстання фосфарных і калійных угнаенняў пры вырошчванні струкавых кармавых культур

Варыянт	Ураджайнасць, ц/га		Прыбаўка, ц/га к.адз.	Акупнасць, к.адз. 1 кг NPK	Энерга- аддача, адз.
	таварная прадукцыя	кармавыя адзінкі			
Лубін вузкалісты					
Без угнаенняў	482	67,5	—	—	—
P ₃₀ K ₇₅	549	76,9	9,4	8,5	1,81
НСР ₀₅	21	4,6			
Канюшына лугавая – 1 год карыстання					
Без угнаенняў	749	157,3	—	—	—
P ₃₀ K ₇₅	830	174,3	17,0	16,2	2,40
P ₆₀ K ₁₅₀	846	177,7	20,4	9,7	1,99
НСР ₀₅	18	3,8			
Канюшына лугавая – 2 год карыстання					
Без угнаенняў	609	127,9	—	—	—
P ₃₀ K ₇₅	673	141,3	13,4	12,8	2,21
P ₆₀ K ₁₅₀	687	144,3	16,4	7,8	1,81
НСР ₀₅	23	3,5			

Мал. 1. Чысты прыбытак выкарыстання поўнага мінеральнага ўгнаення пры вырошчванні кармавых культур, \$/га

Мал. 2. Чысты прыбытак выкарыстання фосфарных і калійных угнаенняў пры вырошчванні струкавых кармавых культур, \$/га

У даследваннях з яравым рапсам выкарыстанне поўнага мінеральнага ўгнаення таксама аказалася стратным (-26,5 \$/га). Пры вырошчванні рапсу больш эфектыўным з'яўляецца аграманне насення, чым зялёнай масы, што звязана з іх закупачнымі цэнамі, а таксама коштам мінеральных угнаенняў.

Пры вырошчванні струкавых кармавых культур толькі пры выкарыстанні $P_{30}K_{75}$ пад канюшыну атрыманы станоўчы эканамічны эфект: чысты прыбытак склаў 16,5–36,1 \$/га пры рэнтабельнасці 20–42%. Павелічэнне доз фосфарных і калійных угнаенняў да $P_{60}K_{150}$ у сувязі з высокім коштам на ўгнаенні аказалася стратным. У даследаваннях з лубінам вузкалістым выкарыстанне фосфарных і калійных угнаенняў таксама аказалася эканамічна не эфектыўным.

Трэба адзначыць, што даследаванні з кармавымі культурамі праводзіліся на добраакультуранай глебе (індэкс аграхімічнай акультуранасці 0,92). На такіх глебах эфектыўнасць выкарыстання мінеральных угнаенняў, перш-наперш фосфорных і калійных, зніжаецца. Дозы фосфару і калію на такіх глебах павінны быць накіраваны на падтрыманне глебавай урадлівасці, а таксама кампенсацыю вынасу фосфару і калію ўраджаем. Да таго ж, дозы ўгнаенняў рэкамендуецца разлічваць на севазарот з улікам іх дзеяння і паслядзеяння [1, 12].

ВЫВАДЫ

Выкарыстанне мінеральных угнаенняў забяспечыла высокія паказчыкі аграхімічнай і энергетычнай эфектыўнасці пры вырошчванні ўсіх кармавых культур: прыбаўка прадукцыйнасці склала 9,4–25,2 ц/га к.адз., акупнасць 1 кг НРК – 7,8–18,9 к.адз., энергааддача – 1,04–2,40 адз.

Эканамічная эфектыўнасць выкарыстання мінеральных угнаенняў залежала ад іх доз і суадносін пажыўных рэчываў, а таксама біялагічных асаблівасцей вырошчваемых культур, коштаў на таварную прадукцыю і мінеральныя ўгнаенні.

Пры вырошчванні аднагадовых струкава-злакавых сумесяў і кармавых буракоў рэнтабельнасць выкарыстання мінеральных угнаенняў у лепшых па аграэнергетычнай эфектыўнасці варыянтах склала 14–51%, канюшыны лугавой – 20–42%. Пры вырошчванні кукурузы рэкамендуецца спалучэнне арганічных і поўнага мінеральнага ўгнаення, якое ў нашых даследаваннях забяспечыла атрыманне чыстага прыбытку 69,5 \$/га пры рэнтабельнасці 17%.

ЛІТАРАТУРА

1. Босак, В.Н. Система удобрения в севооборотах на дерново-подзолистых легкосуглинистых почвах / В.Н. Босак; Ин-т почвоведения и агрохимии. – Минск, 2003. – 176 с.
2. Шлапунов, В.Н. Кормовое поле Беларуси / В.Н. Шлапунов, В.С. Цыдик. – Барановичи, 2003. – 304 с.
3. Шофман, Л.И. Однолетние кормовые культуры в составе смесей / Л.И. Шофман. – Минск: БелНЦИМАПК, 1997. – 175 с.
4. Босак, В.Н. Агроэкономическая эффективность применения удобрений / В.Н. Босак. – Минск: БелНИВНФХ в АПК, 2005. – 44 с.
5. Босак, В.Н. Экономическая эффективность применения удобрений в севооборотах / В.Н. Босак // Экономика и банки. – 2008. – № 1. – С. 63–68.
6. Организационно-технологические нормативы возделывания сельскохозяйственных культур: сборник отраслевых регламентов. – Минск: Белорусская наука, 2005. – 304 с.
7. Современные ресурсосберегающие технологии производства растениеводческой продукции в Беларуси / Ф.И. Привалов [и др.]. – Минск: ИВЦ Минфина, 2007. – 448 с.
8. Методика определения агрономической и экономической эффективности удобрений и прогнозирования урожая сельскохозяйственных культур / И.М. Богдевич [и др.]; БелНИИ почвоведения и агрохимии. – Минск, 1988. – 30 с.
9. Методика определения энергетической эффективности применения минеральных, органических и известковых удобрений / Г.В. Василюк [и др.]. – Минск: БелНИИ почвоведения и агрохимии, 1996. – 52 с.
10. Персикова, Т.Ф. Продуктивность бобовых культур при локальном внесении удобрений / Т.Ф. Персикова. – Горки: БГСХА, 2002. – 204 с.
11. Makowski, N. Körnerleguminosen / N. Makowski. – Verlag Th. Mann Gelsenkirchen. – 2000. – 856 S.
12. Справочник агрохимика / В.В. Лапа [и др.]; Ин-т почвоведения и агрохимии. – Минск: Белорусская наука, 2007. – 390 с.

THE ECONOMIC EFFICIENCY OF FERTILIZATION IN FODDER CROPS CULTIVATION

V.M. BOSAK

Summary

The optimum dose of mineral fertilizers in cultivation of annual legume and cereal grasses according to indexes of the agronomy and economic efficiency was $N_{60}P_{30}K_{50-60}$, fodder beet – $N_{120+60}P_{90}K_{150}$, clover – $P_{30}K_{75}$.

The profitability of full mineral fertilizers application in recommend variants in cultivation of annual legume and cereal grasses and fodder beet was 14–51%, phosphorus and potassium fertilizers in cultivation of clover – 20–42%.

Паступиў у рэдакцыю 27 кастрычніка 2008 г.